

**Сергій КЛЕПКО**

ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ В ПЕДАГОГІЧНІЙ ОСВІТІ

У статті філософія освіти презентується як інноваційний засіб встановлення балансу між практикою і теорією в освітянській діяльності. Досліджуються досвід і шляхи впровадження навчального курсу філософії освіти в педагогічній освіті України за умов суспільної трансформації у напрямі до демократичних форм політичного життя та економіки. Запропоновано комплекс програм, спрямованих на формування цивілізаційної, інформаційної, технологічної компетентності вчителя на основі змінних вимірів філософії освіти: наукознавчого, проектувального, діяль-

нісного, педагогічного та соціосистемного. Умовою доктринальних змін стандартів якості та змісту освіти є підпорядкування розвитку усіх форм педагогічної освіти формуванню учителя як «магістра філософії освіти».

Якість освіти у суспільстві визначається передусім якістю педагогічних кадрів. М. Янг в утопії «Піднесення меритократії» афористично попереджав: де «другосортні вчителі — там другосортна еліта: меритократія ніколи не може бути кращою своїх учителів». На жаль, потрібно констатувати, що Україна має «другосортного вчителя», певною мірою, антитеоретичного й антиінноваційного, хоча нерідко щирого вболівальника за долю своїх вихованців. Україна, прагнучи вийти на шлях інноваційного розвитку і створення ефективного соціополіса у формі суспільства знання чи суспільства, що навчається, навіть при незадовільній економічній ситуації намагається дбати за рівень та інтелектуальний капітал українського учителя у майже незмінному обсязі порівняно до 90-х років. Цим і пояснюється збереження системи педагогічної освіти у масштабах, сумірних з її масштабами до початку трансформаційних процесів. Однак проблеми якості освіти, статусу педагога у суспільстві вимагають подальшого дослідження і розвитку педагогічної освіти. Тому і розпочато конструктивну розмову про відповідність учителя викликам XXI століття, зокрема, поставлено завдання, щоб в українській школі кожний учитель без винятку досконало володів сучасними інформаційними технологіями й вільно знав хоча б одну іноземну мову. Здійснення цих завдань необхідно якнайшвидше переводити у практичну площину реалізації.

Мотивуючим і визначальним фактором розвитку педагога-практика слід визнати стан його філософсько-освітньої свідомості, яка забезпечує рефлексивність педагогічної діяльності. Проте філософсько-освітня свідомість українського педагога, поступово звільняючись від лабетів комуністичної ідеології, до цих пір заражена вірою в існування правильного «ізму» і вірусом «ізмів», тобто прагненням до ідентифікації з традиційними філософськими позиціями (ідеалізмом, реалізмом, прагматизмом, екзистенціалізмом). Викликає занепокоєння в Україні й існуючий досить поширений тип шкільного адміністратора, який негативно ставиться до теоретичних знань та інноваційних пошуків. Такими адміністраторами перевага надається вирішенню проблем освітньої практики за допомогою фінансових механізмів та вивчення законів чи нормативних актів, а не засобами технологічного мислення. У них викликає труднощі завдання визначення комплексу технологій, на основі якого працює школа. Задовольняючись результатом своєї роботи за критерієм відсутності критики з боку владних структур, такий адміністратор не відчуває потреби проектного мислення для вирішення завдань менеджменту в галузі освіти.

Про напрями зорієнтованості свідомості та цінності українських учителів важко говорити однозначно через відсутність відповідних досліджень, але підсумовуючи різноманітні емпіричні спостереження, виявляємо, що багато з них:

- 1) знаходяться під тиском зразків посередності;
- 2) вважають, що прагнення до подальшого розвитку їх як особистостей і фахівців їм не потрібне;
- 3) стверджують, що люди, які прагнуть успіху, досягають його шляхом відчуження від інших сфер життя;
- 4) ігнорують творчу роль щоденних, повторюваних роками дій, установок, інтелектуальних вправ;
- 5) нехтують або важко сприймають оцінку своїх недоліків;
- 6) не здатні передбачати труднощі, пов'язані із затримками власного розвитку;
- 7) вважають, що досягли власної «біографічної компетенції», тобто навичок систематичного самотворення власного життя і розвитку.

За такої «біографічної компетенції» педагогам важко відповісти на виклики XXI століття. Такий стан педагогічних кадрів ставить підвищені вимоги до системи післядипломної освіти педагогічних працівників, вимагає зосередити увагу на проблемах самотворення сучасних учителів залежно від їх біографії.

Ці питання випали з поля зору традиційної системи підготовки учителів, а педагогічна наука, яка подається у педагогічних вищих навчальних закладах майбутнім учителям, не надає конструктивних умінь до оновлення педагогічного процесу на основі методів педагогічної технології як засобу поступового і неухильного розвитку педагогічної науки і шкільної практики. Сучасний стан освіти вимагає переглянути співвідношення теорії і технології в педагогічній практиці на основі філософії освіти.

Як відомо, теорія без технологічного забезпечення не потрібна практикам, а технологія без теоретичного обґрунтування сліпа, її важко розвивати і переносити в нові сфери практики. Цілісність педагогічного процесу полягає у спільній роботі теоретиків і «технологів». Учителі до теорії ставляться переважно з повагою, але не мають у ній актуальної потреби. А от конкретні технології (методики) сприймають із живим інтересом. Учителям можна дорікати, що вони недостатньо володіють теорією. Але треба зрозуміти і спробувати це пояснити: вчителів потрібна не «суха теорія», а готова технологія, теорія, втілена в конкретних методиках.

Сьогодні педагогічна технологія розглядається як «комплексний, інтегративний процес, який включає людей, ідеї, засоби і способи організації діяльності для аналізу проблем і планування, забезпечення, оцінювання і управління розв'язуванням проблем, які охоплюють усі аспекти засвоєння знань». Таке визначення сутності педагогічної технології було сформульовано Асоціацією педагогічних комунікацій і технології США ще у 1979 р. Однак таке розуміння сутності педагогічно-технологічного феномену як основної одиниці освітнього простору і елементу педагогічної діяльності важко утверджується на теренах практики в Україні. Тому з метою «технологізації» ментальності педагогів структуру курсів післядипломної освіти у Полтавському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського (ПОППО) складає тріада таких навчальних модулів:

⇔Філософія освіти⇔Педагогічні технології⇔
⇔Дидактика навчального предмета⇔

Впровадження філософії освіти у зміст освіти педагогів покликане змінити інертну орієнтацію їхньої свідомості, оновити її глибинні структури, зробити її незаконсервованою, відкритою для інновацій. Тобто допомогти педагогові вийти з рамок тоталітарної моделі людини як функціонального «гвинтика», стати «людиною-професіоналом», здатним швидко і винахідливо діяти в будь-яких умовах. Що ж нам у цій ситуації пропонує професійна філософія освіти як основа для педагогічної практики?

Про необхідність її розвитку в Україні заговорили тільки на початку 90-х років. З того часу відбулося декілька Всеукраїнських конференцій з питань філософії освіти [1; 2], з'явилися перші книги та публікації [3; 4; 5; 6; 7], стала модною рубрика «Філософія освіти» в українських педагогічних журналах.

Розробка філософсько-освітньої проблематики і узагальнююче її вивчення як особливої гуманітарної науки в Україні ведеться в різних вимірах — наукознавчому, проектувальному, діяльнісному, соціосистемному [8, 131–134]. Зміна інертної свідомості українського педагога вимагає не лише життєво-практичного виміру філософії освіти, найбільш споживаного, а й усіх інших вимірів для адекватного формування критичності мислення щодо педагогічної практики. Звичайно, курс філософії освіти орієнтований передусім на тих,

хто перебуває в творчому пошуку, має достатню ерудицію і освіченість, апелює до нового, замислюється над проблемами сьогодення, спрямований на інтенсивне збагачення загальної культури вчителя та його інтенсивне «занурення» в культуру як сукупність розвинутих звичок мислення.

Проте поліцентричний багатовимірний характер філософії освіти, у якій обґрунтовується поліфонічність освітнього процесу, необхідність для підвищення його ефективності переходу учителя зі стану слухняного виконавця чи «безпородного педагога» до педагога з активною орієнтацією на життєво-творчий пошук, безумовно, сприяє розвитку критичності і адекватного оцінювання ситуацій, підвищення культури педагогічної діяльності у широкого педагогічного загалу.

У цьому переконує десятирічний досвід впровадження викладачами кафедри філософії і економіки освіти у ПОППО спецкурсу «Філософія освіти», на який відводиться 17% усього обсягу курсів післядипломної освіти. За наслідками його викладання та наукової роботи в цьому напрямі проведено Міжнародну науково-практичну конференцію «Педагогічна практика та філософія освіти» (1997 р.), здійснено ряд публікацій класичних матеріалів з філософії освіти та статей про її сучасні тенденції у науково-методичному журналі «Постметодика». Загальна структура спецкурсу така:

Лекція 1. Філософія освіти: особистість, суспільство, держава

У лекції розкривається співвідношення і взаємодія особистості, громадянина із різними суспільними інституціями і групами в контексті розвитку демократії і толерантності.

Лекція 2. Сучасні напрями філософії освіти

Філософія освіти розглядається як галузь знань, що розробляє та застосовує загальнофілософські та методологічні принципи до теорії педагогіки та практики. Характеризуються такі філософські течії, як матеріалізм, сенсуалізм, емпіризм, ідеалізм, раціоналізм. Визначаються основні напрямки сучасної філософії освіти: натуралістичний, системно-гармонійний, індивідуально-плюралістичний.

Лекція 3. Аксиологічні аспекти освіти

Аналізується структура антропологічних, моральних, естетичних цінностей та їх репрезентація у соціокультурному середовищі. Обґрунтовується цінність освіти для особи і суспільства.

Лекція 4. Критичне мислення і навчально-виховний процес

Презентується феномен критичного мислення як соціальна, філософська, педагогічна засада адекватного світосприйняття і світомислення, смислотворчості життя. Виявляється невід’ємна присутність критичного мислення у навчальних дисциплінах, розкривається його необхідність в умовах інформаційної цивілізації, висвітлюються наявні зарубіжні й вітчизняні технології викладання критичного мислення.

Лекція 5. Технологічна компетентність як проблема філософії освіти

Аналізуються категорії «технологія», «технологічна компетентність». Визначаються основні типи технологій: технології виробництва, інформаційні (знакові), технології влади (суспільних відносин) та технології життєтворчості (самого себе).

Лекція 6. Проблема якості освіти у школі

Розкриваються методологічні засади досягнення результативності навчання, продуктивного засвоєння навчального матеріалу, технології використання різних систем оцінювання знань, визначення якості освіти, методика планування якості освіти.

Лекція 7. Проблеми освіти в контексті державотворення

У лекції розкривається історія розвитку освіти в Україні та стратегія сучасної національної освіти, демократичність принципів законів України про освіту.

Семінар «Філософія освіти – передумова професійної компетентності й активної життєтворчості вчителя»

На семінарі розглядаються такі питання:

1. Філософія освіти: особистість, суспільство, держава. 2. Філософія освіти: класифікація сучасних напрямів. 3. Плюралізм культурно-освітніх систем і проблема ідеалу освіченої людини. 4. Критичне мислення і навчально-виховний процес. 5. Українська ментальність і загальнолюдські цінності. 6. Народознавство в системі шкільної освіти. 7. Технологічна компетентність вчителя як проблема сучасної освіти. 8. Філософські аспекти Концепції загальної середньої освіти і проекту Доктрини національної освіти. 9. Етичні проблеми сучасного вчителя та перспективи їх розв'язання.

Філософію освіти як один з модулів курсів післядипломної освіти в обсязі 18 годин освоїли 70% педагогів Полтавської області протягом останніх 5 років. Впровадження курсу має короткотермінові та довгострокові наслідки. Якщо говорити про короткотермінові наслідки, то серед них слід відзначити передусім що:

- а) зменшується кількість індивідуальних або навіть вороже налаштованих до теоретичних знань педагогів;
- б) вивчення курсу філософії освіти сприяє розумінню філософії освіти як прикладного знання і як рефлексивного поля теоретичної педагогіки, метатеорії у структурі педагогічного знання, його критично-методологічного рівня та ініціює інноваційний пошук педагогів.

До таких висновків приводить порівняння тематики інтересів до філософії освіти на початку ознайомлення з курсом і при визначенні тем курсових робіт [9].

Довгострокові результати впровадження курсу філософії освіти виражаються у зростанні загальнокультурного ядра професійної підготовки і гуманітарного потенціалу педагога, що визначається не сумою освіченості та спе-

ціальної компетентності, а мірою наближення до універсальної особистості, не в засвоєнні культурологічних схем, а, передусім, у розвитку універсальних здібностей з метою подальшої їх спеціалізації. Універсальними є такі здібності, які дають можливість мислити і діяти, здійснювати власний вибір та застосовувати різні «способи (звички) мислення» — дедукцію та індукцію, рефлексію, емпатію, фантазію, запозичення, конструювання та синтез образів, уміння робити відкриття.

Філософія освіти у післядипломній освіті забезпечує вправління педагогів у всьому плюралізмі «звичок мислення». Оскільки здобутки культури, її «продукти» є перш за все певні моделі символів — структури звукових тонів, кольорів, слів, ідей, технік, з яких створюються симфонії, картини, романи, теорії, технології, то професія педагога вимагає умінь поводитися із символами, образами і абстракціями та здатності переміщувати ідеї й техніки з однієї сфери в іншу. Для педагога української школи сьогодні важливо синтезувати стилі мислення багатьох культур. Для цього потрібно «оживити» способи мислення як античних греків і візантійців, так і киян Середньовіччя, вправлятися в сучасних способах мислення, насамперед, у баченні й сприйманні, оцінюванні й створенні різних інтерпретацій одних і тих же явищ, подій, «образів» гуманітарного знання, літератури, мистецтва; в ознайомленні з іншими культурами, їх символами та міфами; в здійсненні наукових концептуальних операцій.

Філософія освіти організує усі знання і навички педагога. Щоб пробудити творчий потенціал, надихнути на активний пошук учителя, кафедра філософії і економіки освіти інституту використовує нові посібники з філософії освіти [10; 11; 12], публікації журналу «Філософія освіти». У перспективі планується організувати навчальний процес за кейс-методом та проектним методом, надати кожному слухачеві методичний посібник «Вступ до сучасної філософії освіти», коротку хрестоматію та словник-довідник з філософії освіти; систематично знайомити з досягненнями філософії освіти у відповідній рубриці «Постметодики» та у щорічнику «Педагогічна практика та філософія освіти».

Спрямованість усієї нашої роботи визначає переконання, що кожний учитель повинен мати можливість здобути ступінь *магістра філософії освіти* на зразок того, як менеджер здобуває ступінь *магістра ділового адміністрування (МВА)*. Такий ступінь має бути сконструйований і впроваджений в освітній простір України. Нами розроблено проекти програм спецкурсу на курсах підвищення кваліфікації учителів «Філософія освіти для демократії», магістерської програми «Філософія освіти» та проект програми кандидатського іспиту з наукової спеціальності 09.00.10. — філософія освіти [13, 234–267]. Випускні роботи з філософії освіти, які готують учителі вищої кваліфікації на курсах, мають поступово переростати у їхні магістерські дисертації, для чого вкрай необхідно створити відповідні правові і нормативні умови. Досвід українських шкіл переконливо показує високу кореляцію між успіхами учнів та науковою кваліфікацією їхніх педагогів. Тому необхідне включення філо-

софії освіти як в систему післядипломної освіти вчителів, так і у процес підготовки майбутніх педагогів в університетах, оскільки вона здатна не лише підвищити професійні знання педагога, але і формувати його цивілізаційну, інформаційну, технологічну компетентність. Завданням розвитку нового навчального курсу «Філософія освіти» є вихід на підготовку у системі післядипломної освіти *магістрів філософії освіти*, цебто педагогів на щабель вищого рівня освіти, ніж ними є більшість педагогів сьогодні.

Однак існує ряд проблем щодо впровадження цього курсу, які ще не вирішено. Є актуальною розробка критеріїв діагностування знань та умінь, методика тестового контролю учителів, впровадження кейс- і проектного методів викладання філософії освіти у післядипломній освіті.

Література:

1. Філософія освіти в сучасній Україні: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Філософія сучасної освіти та стан її розробки в Україні» (1–3 лютого 1996 року). – К.: ІЗМН, 1997. – 544 с.;
2. Педагогічна практика та філософія освіти: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (25–26 листопада 1997 року). – Полтава: ПОПОШ, 1997. – 178 с.
3. Лутай В. С. Філософія сучасної освіти. – К.: Магістр-S, 1996. – 256 с.
4. Мистецтво життєтворчості особистості: Науково-метод. посібник: У 2 ч. / Ред. рада: В. М. Доній (голова), Г. М. Несен, Л. В. Сохань, І. Г. Єрмаков та ін. – К., 1997.
5. Зязюн І. А., Сагач Г. М. Краса педагогічної дії. – К.: Українсько-фінський інститут менеджменту і бізнесу, 1997. – 302 с.
6. Клепко С. Ф. Інтегративна освіта і поліморфізм знання. – Київ-Полтава-Харків: ПОПОШ, 1998. – 360 с.
7. Романенко М. І. Освіта як об'єкт соціально-філософського аналізу: – Д.: Промінь, 1998. – 132 с.
8. Клепко С. Ф. Змінні виміри філософії освіти // Філософія освіти XXI століття: проблеми і перспективи. Методологічний семінар АПН України 22 листопада 2000 р. Зб. наук. праць. Вип.3 / За заг. ред. В. Андрущенко. – К.: Знання, 2000. – С. 131–134.
9. Klepko S.F. Pedagogical Practice and Philosophy of Education: The Experience of Ukrainian In-Service Teacher Education // The first virtual conference for teacher educators Opening Gates in Teacher Education, February 12-14, 2001. (<http://vcisrael.masam.ac.il>).
10. Філософія виховання. Навчальний посібник для студентів педвузів. Ч.1 / Кулаєва М. Д. (керівник авт. колективу), Євдокимов В. І., Єфімець О. П., Микитюк О. М., Прокопенко І. Ф., Радіонова І. О., Тропко Г. В. – Харків: ЦДПУ, 2001. – 272 с.
11. Філософські абрисы сучасної освіти: За заг. ред. І.Предборської. – Суми: Університетська книга, 2006. – 226 с.
12. Клепко С. Ф. Філософія освіти в європейському контексті. – Полтава: ПОПОШ, 2006. – 328 с.
13. Клепко С. Ф. Проекти навчальних програм з філософії освіти // Американська філософія освіти очима українських дослідників. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції 22 грудня 2005 р. – Полтава: ПОПОШ, 2005. – С. 234–267.

Сергей Клепко. Философия образования в педагогическом образовании

В статье философия образования рассматривается как инновационное средство установления баланса между практикой и теорией в образовательной деятельности. Исследуются опыт и пути внедрения учебного курса философии образования в педагогическом образовании Украины в условиях общественной трансформации в направлении к демократическим формам политической жизни и экономики. Предложен комплекс программ, направленных на формирование цивилизационной, информационной, технологической компетентности учителя на основе изменяющихся измерений философии образования: науковедческого, проектировочного, деятельностного, педагогического и социосистемного. Условием доктринальных изменений стандартов качества и содержания образования является подчинение развития всех форм педагогического образования цели формирования учителя как «магистра философии образования».

Serhiy Klepko. Philosophy of Education in Pedagogic Education

This article presents a philosophy of education as innovative tool to create a balance between theory and practice in educational activity. It focuses on the experience and ways of implementing a philosophy of education curriculum in Ukrainian pedagogical education under the transformation towards the democratic forms of political and economical life. The proposed project is aimed at formation educated teacher (including informational and technological competency) by applying variables of philosophy of education: scientific, planning, action, pedagogical, and socio-systematic. The doctrinal changes of quality standards and the content of education are possible when the main goal of all forms of pedagogic education is met - formation of a teacher as a «master of philosophy of education».